

FOLKLORO ANSAMBLIŲ ETNOLOGINIS TYRIMAS

Aušros Zabielenės monografijoje *Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas** plačiai nušviečiamas folkloro ansamblių kūrimasis ir gyvavimas, jis siejamas su XX a. antrojoje pusėje vykusiais gyventojų migracijos ir Lietuvos laisvėjimo procesais. Atskleisdama šias sąsajas, autorė naudojo tautinės savimonės raišką ir kaitą tyrusių mokslininkų darbais, taip pat savo pačios atliktų apklausų medžiaga. Tyrinėdama pasirinktą temą, ji pirmą kartą išsamiai apklausė kaimų, miestelių ir didžiųjų miestų folkloro ansamblių dalyvius – tautosakinės tradicijos tęsėjus, stiprintojus, kūrėjus, gaivintojus.

Knygos viršeliams parinktos simboliškos iliustracijos: vienoje – tautiniais drabužiais vilkinčios Puvočių kaimo moterys, nufotografuotos įprastinėje kaimo aplinkoje, tačiau ne dainuojančios po dienos darbų, bet pasipuošusios prieš koncertą, kitoje – tankmėje srūvantis šaltinis. Jomis kviečiama pamąstyti, kas atsitinka, kai nuo seno kaime gyvavę pasidainavimai perkeliama į sceną, su kaimynais švęstos kalendorinės ir šeimos šventės virsta žiūrovams skirtais renginiais, scenoje atliekama tautosaka nebeperimama iš tėvų ir senelių, bet susirenkama iš spausdintų šaltinių ir archyvų. Ar sakytinės tradicijos versmė nedžiūsta, paveikta rašytinės kultūros?

Monografijoje rašoma apie dabarties folkloro judėjimą, kuriame daugelis iš mūsų dalyvaujame, tačiau retai stebime iš šalies ar bandome apmąstyti. A. Zabielenė pirmoji pabandė išsiaiškinti, kodėl žmonės buriasi į folkloro ansamblius, ku

* Aušra Zabielenė. *Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas: Monografija*, Vilnius: Istorijos institutas, 2010. – 261 p.

jiems svarbi, įdomi ir patraukli ši veikla. Pasak autorės, „reta kuri kita saviraiškos sritis turi tokį platų asmens egzistencijos kokybę gerinančių motyvacijų spektrą. Veikla folkloro ansamblyje yra ypač daugiaplanė, nukreipta į asmens individualių (bendravimo, poilsio, pažinimo) ir visuomeninių (tautos etnokultūrinio paveldo puoselėjimo, propagavimo ir tęstinumo) poreikių tenkinimą“ (p. 66). Tai patvirtina ir respondentų žodžiai: ne vienam iš jų dalyvavimas folkloro ansamblyje yra ne šiaip laisvalaikio praleidimas, bet gyvenimo būdas.

Folkloro ansambliai – saviti kolektyvai, juos nelengva aprašyti, tačiau autorė išskyrė keturias kriterijų grupes: 1) folkloro ansamblių dalyvių kilmės vieta, amžius, išsilavinimas; 2) muzikavimo tradicijų perėmimas ir perdavimas; 3) veiklos motyvacija ir perspektyva; 4) repertuaro šaltiniai, sceninė apranga, koncertinė aprėptis, pagal kurias sėkmingai apibūdino ir ištyrė juos etnologiniu požiūriu.

Pasak studijos autorės, sąmoningas tautinių tradicijų puoselėjimas prasidėjo trečiajame ketvirtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Autorės nuomone, būdingiausias to meto tautosakos pateikimo scenoje pavyzdys buvo „Senovinės kupiškėnų vestuvės“. Nauja folkloro ansamblių kūrimosi banga kilo po šeštajame septyntajame dešimtmetyje vykusio gyventojų kėlimosi iš kaimo į didžiuosius miestus ir rajonų centrus. Dalyvavimas folkloro ansambliuose padėdavo mieste atsidūrusiems žmonėms prisiminti gimtąsias vietas ir jaunystės išgyvenimus. Daug naujų narių į folkloro ansamblius atėjo Lietuvos nepriklausomybės Sąjūdžio laikais, norėdami išreikšti savo patriotizmą, taip pat rengimosi stoti į Europos Sąjungą metais, stengdamiesi išsaugoti savo krašto kultūros paveldo unikalumą.

Autorės atlikta regioninių folkloro judėjimo skirtumų analizė parodė, kad šis judėjimas išlieka gyvybingas Dzūkijoje ir Žemaitijoje, šiek tiek silpsta Aukštaitijoje, tačiau gražiai plėtojasi Suvalkijoje ir Mažajoje Lietuvoje, atrasdamas senuosius šių regionų folkloro sluoksnius, dainų tekstų ir melodijų savitumą, tradicinių kostiumų spalvų ir ornamentų grožį. Atskirame knygos skyriuje aprašytas ypatingas folkloro judėjimo indėlis atkuriant šiuolaikinių Mažosios Lietuvos gyventojų regioninę savivoką.

Mažoji Lietuva, kaip nė vienas kitas etnografinis regionas, XX a. antrojoje pusėje prarado beveik visus senuosius etninius gyventojus, o kartu – ir tautosakinę tradiciją. Tačiau XXI amžiuje ši skriauda atitaisoma. Kaip rašo etnologė, vienuose regiono folkloro ansambliuose palaikomas į šį kraštą atsikėlusių žemaičių etnokultūrinis tapatumas, o kituose „dainuojamos lietuvininkų dainos ir gaidinami kai kurie papročiai – prisimenami šiose žemėse gyvenę lietuvininkai ir atiduodama jiems pagarba. Dar kituose kolektyvuose, padedant etnokultūros specialistams, gilinamasi į lietuvininkų folklorą ir iš naujo atkuriamas lietuvininkų etnokultūrinė tapatybė“ (p. 174).

A. Zabelienė labiausiai domina tradicijos perdavimo pokyčiai, ji stebi, kaip dainavimas, pasakojimas ar muzikavimas, kuris vyksta tarsi savaime, apie kurio pasakatas daug nemąstoma, virsta sąmoninga, daug klausimų keliančia veikla: savo šaknų paieška, praeities rekonstrukcija, dabarties kūryba. Kaip nustatė etnologė, šie pokyčiai yra gana ženklūs: „Penktadalis (20,5%) Lietuvoje veikiančių folkloro ansamblių narių neturėjo tėvų ir senelių pavyzdžio, patys atrado etninę muzikavimą ir įsitraukė į folklorinę veiklą. Jie iš dalies kompensuoja tą susidariusį didžiulį muzikavimo

tradicijų tęstinumo ir perdavimo skirtumą tarp senelių ir tėvų bei vaikų ir anūkų kartų. Šiuo atveju daugiau ar mažiau pakitusi etninio muzikavimo tradicija kuriama iš naujo, o tiesiogiai perduodama, lokalinė, einanti iš kartos į kartą tradicija pamažu negrįžtamai prarandama“ (p. 63).

Etnologė folkloro ansamblius skirsto į tris grupes. Pirmosios grupės ansambliai dažniausiai būna susibūrę kaimuose, atlieka savo krašto tautosaką, dėvi autentiškus namų darbo drabužius, koncertuoja aplinkinių kaimų ir miestelių žiūrovams. Dainas ir pasakojimus į ansamblio skrynią sunėša patys dalyviai, turtingas tautosakos tradicijas perėmę iš ankstesnių kartų.

Antrosios grupės ansambliai gyvuoja miestuose ar didmiesčiuose, vilki specialiai pasiūtais tautiniais kostiumais, įdomesnių folkloro kūrinių ieško dainynuose, archyvuose ar folkloro rinkimo ekspedicijose, atlieka įvairių Lietuvos regionų folklorą, koncertuoja ne tik savo šalyje, bet ir užsienyje.

Trečiajai grupei priskirti ansambliai daug kuo panašūs į antrosios grupės ansamblius, nes taip pat gyvuoja miesto aplinkoje, tačiau skiriasi kūrybiškesniu požiūriu į tradiciją, noru pritaikyti folklorą šiandienai. Savo programose jie jungia folklorą su kitais muzikos stiliais: džiazu, roku, elektronine ir popmuzika, jų dalyvių aprangoje taip pat dera tautinio kostiumo motyvai ir šiuolaikinės mados tendencijos. Kai kurių ansamblių aranžuotėse lietuviška muzika derinama ir su kitų tautų muzikos elementais: latvių melodijomis, gruzinų daugiabalsumu, indų muzikos ritmais, afrikietišku būgnijimu ir kt.

Iš ansamblių dalyvių apklausų atsiskleidžia plati folkloro šiuolaikiškumo vertinimų skalė. Vyresnio amžiaus žmonėms šiuolaikiškas atrodo dainavimas pritariant akordeonu, o jauniems folkloro ansamblių

dalyviams moderniškai atrodo polistilistiniai ar multikultūriniai deriniai. Kaimo žmonės nesiklauso tiek daug įvairių stilių muzikos kaip jaunimas, dzūkėms nėra gražesnių dainų už dzūkiškas, tačiau jaunimas suvokia, kad liaudies muzika yra tik viena iš daugelio pasirinkimo galimybių, apibūdina ją kaip alternatyvą (p. 112).

Be abejo, folkloro ansamblių gyvavimas gali būti nagrinėjamas ir įvairiais kitais aspektais, daug kas atsiskleistų nagrinėjant folkloro koncertų tematiką. Kuo ansamblių dalyviai domisi patys ir stengiasi sudominti klausytojus: tarmiška kalba, archajiškomis apeigomis, žemdirbiška pasaulėjauta, istorijos atspindžiais dainose ar ilgesingais romansais? Kas iš etnokultūrinio paveldo jiems atrodo brangiausia? Atidumo nusipelnytų ir išskirtinės folkloro judėjimo asmenybės – ansamblių vadovai, išmoningai ir kūrybingai parengę ne vieną koncertinę programą, girti ar kritikuoti už naują požiūrį, kartais netgi buvę pašiepti.

Knygos autorė kelis kartus užsimena, kad, atlikdama tyrimą, žavėjosi folkloro ansamblių vadovų ir dalyvių veiklumu, jautė dainavimo ir buvimo kartu keliamą gyvenimo džiaugsmą. Galbūt ne viską, kas vyksta folkloro ansamblių repeticijose, koncertuose ir šventėse, įmanoma aprašyti, tačiau labai įdomu sužinoti, kaip plėtojant tradicijas reiškiasi žmonių kūrybiškumas.

Austė Nakiene

MUZIKANTŲ ASMENYBĖS ŠIAURĖS BALTARUSIŲ TRADICIJOJE

Rusijos etnoinstrumentologo Aleksandro Romodino monografija *Человек творящий: Музыкант в традиционной куль-*

*мпы*¹ („Kuriantis žmogus: Muzikantas tradicinėje kultūroje“) – išsamus, gerokai papildytos menotyros kandidato disertacijos pagrindu parašytas mokslo darbas. Disertacija vadinosi šiek tiek kitaip: „Liaudies muzikanto – solisto ir ansamblininko fenomenas (šiaurės baltarusių cimbolininkai)“². Ji buvo apginta 2004 m. Rusijos meno istorijos instituto Folkloro skyriuje, kuriame A. Romodinas dirba mokslo darbuotoju. Autorius pripažįsta, kad šiaurės baltarusių tradicijoje muzikantai griežtai neskirstomi į solistus ir ansamblininkus. Vis dėlto jis juos taip skirsto, nes „atlikėjų mąstymo ypatybėse, jų požiūryje į meną, griežimo manieroje, garsinės kūrybos formose, subtiliausiuose psichologiniuose bruožuose, tam tikro instrumento (ar kelių instrumentų) valdymo specifikoje šis skirtumas yra“ (p. 10–11).

Monografiją sudaro keturios dalys, prielaidose – pokalbių su muzikantais tekstai, kompaktinė plokštelė su cimbolų muzikos 64 kūrinių įrašais ir 41 kūrinių transkripcijos. Beveik visą muziką 1982–1992 m. ekspedicijose įrašė pats autorius su kolegomis, įdėti tik keli anksčiau, 1975–1976 m., žymios folkloro rinkėjos ir tyrinėtojos Jelenos Razumovskajos įrašyti kūriniai. Apsiribota Poozere (rus. *Позерье*) vadinamu regionu, apimančiu ežerų grandinę Vitebsko apskrityje, iš dalies Minsko, Gardino apskritis Baltarusijoje ir Pskovo, Smolensko, Tverės – Rusijoje (daugiausia rytine regiono dalimi). Regionas kartais

-
- 1 Александр Ромодин. *Человек творящий: Музыкант в традиционной культуре*, Санкт-Петербург: Российский институт истории искусств, 2009. – 280 p. + комп. пл.
 - 2 Александр Ромодин. *Феномен народного музыканта – солиста и ансамблиста (северобелорусские цимбалисты)*, Санкт-Петербург: Российский институт истории искусств, 2004.